

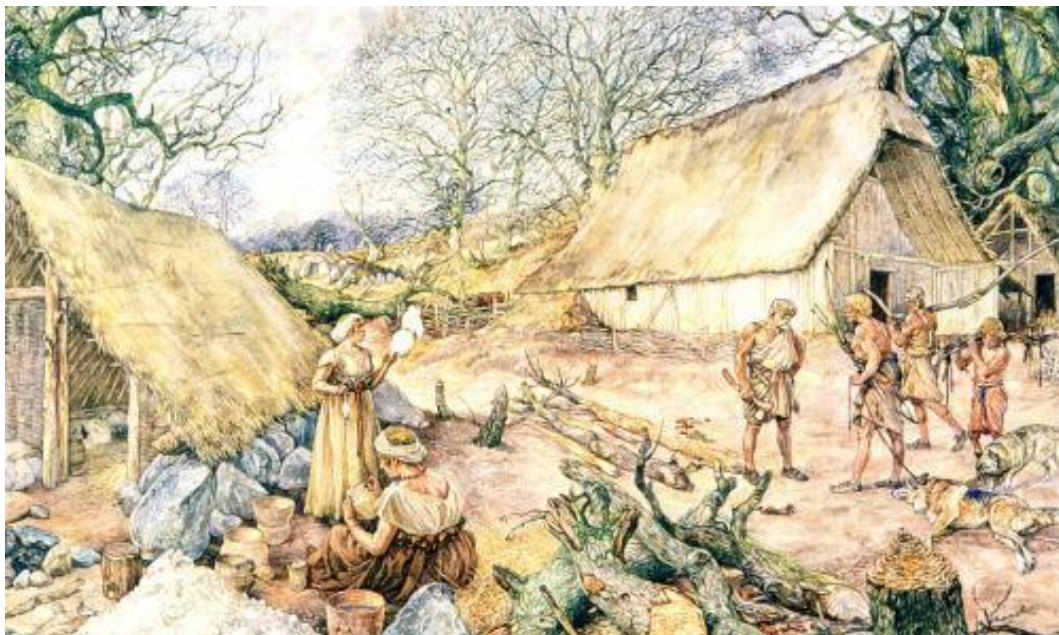
Geopark de Hondsrug

Van alle tijden...

Docentenhandleiding lessenserie Prehistorie

Groep 5-6

www.geoparkdehondsrug.nl

Dit project is mede mogelijk gemaakt door de Europese Unie, Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling, het ministerie van EU en het Samenwerkingsverband Noord-Nederland, KOERS NOORD

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Inleiding	5
Lessen in de klas	6
<i>Kleding maken van vroeger en nu</i>	6
Lesbeschrijving	6
Achtergrondinformatie	7
Mal poppetje	8
<i>Trechterbekers maken van klei</i>	9
Lesbeschrijving	9
Achtergrondinformatie	11
<i>Hunebedden</i>	12
Lesbeschrijving	12
Werkbladen	13
Antwoorden	15
<i>Tekenen met houtskool</i>	16
Lesbeschrijving	16
Achtergrondinformatie	17
<i>Communiceren zonder woorden</i>	21
Lesbeschrijving	21
Bijlage	22
<i>Muziek maken</i>	24
Lesbeschrijving	24
Bijlage: Nootschrift	25
Bijlage: Verschillende muziek regels voor leerlingen	26
<i>Hunebedbouwers</i>	27
Lesbeschrijving	27
Achtergrondinformatie	28
Leeg stripverhaal	30

<i>Muurtekening maken op een behangrol</i>	31
Lesbeschrijving	31
Lessen op locatie	32
<i>Hoe maakten ze vroeger vuur?</i>	32
lesbeschrijving	32
<i>Hoe maakten ze vroeger hun eten klaar?</i>	33
lesbeschrijving	33
<i>Naspelen van het verhaal van Daan</i>	34
lesbeschrijving	34
<i>Speurtocht Hunebedcentrum</i>	36
lesbeschrijving	36
Qr codes voor de speurtocht.....	37
Werkblad voor de leerlingen.....	41
Antwoorden werkblad	42
Plattegrond voor de speurtocht.....	43
<i>Spelen en knutselen met materialen uit die tijd</i>	44
lesbeschrijving	44
<i>Grondsoorten</i>	45
lesbeschrijving	45
Eind opdracht	46
<i>Muurkrant maken</i>	46
lesbeschrijving	46
Achtergrondinformatie	47
Bijlage	48
<i>Lijst met hunebedden</i>	48

Voorwoord

In opdracht van het Geopark de Hondsrug hebben vier Pabo-studenten van de Stenden Hogeschool in Emmen een lesbrief ontworpen over de prehistorie in Drenthe.

In deze lesbrief zijn verschillende lessen te vinden over de prehistorie. Een aantal lessen kunnen gegeven worden in het eigen klaslokaal maar er kunnen ook lessen/activiteiten gegeven worden op locatie. De locaties voor deze activiteiten zijn:

- Hunebed centrum in Drenthe.
- De verschillende hunebedden in Drenthe.

Iedere les begint met een vervolg van het avontuur van Daan. Veel lessen kunnen in willekeurige volgorde gegeven worden.

Inleiding

Voor u ligt de docentenhandleiding van de lesbrief prehistorie. Hierin vindt u een verzameling van lessen over de prehistorie in Drenthe. Als eindopdracht hebben wij gekozen voor het maken van een muurkrant. U kunt dit op twee manieren doen. U kunt de muurkrant aan het eind van het project laten maken of u kunt na elke les de leerlingen een stukje van de muurkrant laten maken.

Verder zijn de lessen verdeeld over lessen in de klas en lessen op locatie.

Het is het handigste om van de lessen op locatie een selectie te maken. Kijk goed wat het beste bij uw klas past.

Voor de lessen op locatie kunt u contact opnemen met het Hunebedcentrum in Borger.

Contactgegevens:

Hunebedcentrum Borger

Nadine Lemmers

Bronnegerstraat 12

9531 TG Borger

0599-236374

nleppers@hunebedcentrum.nl

Wij hopen dat u en uw leerlingen veel plezier zullen beleven aan deze lessen.

Chantal Baas, Monica van der Veen, Lotte Galema en Anita Rienties

Stenden Hogeschool Emmen

www.geoparkdehondsrug.nl

*Dit project is mede mogelijk gemaakt door de Europese Unie, Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling,
het ministerie van EU en het Samenwerkingsverband Noord-Nederland, KOERS NOORD*

Lessen in de klas

Kleding maken van vroeger en nu.

Vakgebied:	Handvaardigheid
Doel leerlingen:	De leerlingen kunnen met verschillende materialen kleding maken wat lijkt op de kleding gedragen in de prehistorie. Leerlingen kunnen verschillen benoemen tussen kleding uit de prehistorie en nu.
Tijdsduur:	45 minuten tot 60 minuten.
Materiaal:	<ul style="list-style-type: none"> - Voor elke leerling 2 mallen van poppetjes die ze zelf moeten aankleden. (Zie bijlage) - Verschillende soorten materialen om de poppetjes mee aan te kunnen kleden. Bijv. crêpepapier, verschillende soorten stoffen, vilt, karton, krantenpapier, ribbelkarton, vliegerpapier, veren enz. - De verhaalplaat, om de leerlingen een beeld te geven van hoe de mensen er vroeger uitzagen, te vinden via: http://entoen.nu/vensterplaat-hunebedden
Werkvorm:	Klassikale instructie daarna individuele verwerking.

Inleiding:

U kunt beginnen met het voorlezen van het eerste hoofdstuk van het verhaal van Daan. Na het voorlezen van het verhaal kunt u met de leerlingen praten over de verhaalplaat van de hunebedbouwers.

Vragen die u kunt stellen:

- Wie zijn de mensen op de verhaalplaat?
- In wat voor tijd leefden deze mensen?
- Hoe zien ze er uit?
- Wat voor kleren dragen ze daar?
- Waar zou het van gemaakt zijn?
- Wat voor kleren dragen jullie?
- Wat is het verschil?

Voor meer informatie kunt u achtergrondinformatie lezen over de kleding in die tijd (pag. 7).

Kern:

Na het gesprek gaan de leerlingen zelf een outfit maken voor iemand uit de prehistorie en een outfit voor iemand van nu. Ze maken die kleren op de mal van het poppetje.

Afsluiting:

Als afsluiting kunt u een paar gemaakte outfits bespreken met de leerlingen.

De resultaten kunt u ophangen in de klas.

Tip: Misschien is het leuk om de twee figuren naast elkaar te plakken op een gekleurd papier, zodat het verschil goed zichtbaar is.

www.geoparkdehondsrug.nl

Achtergrondinformatie

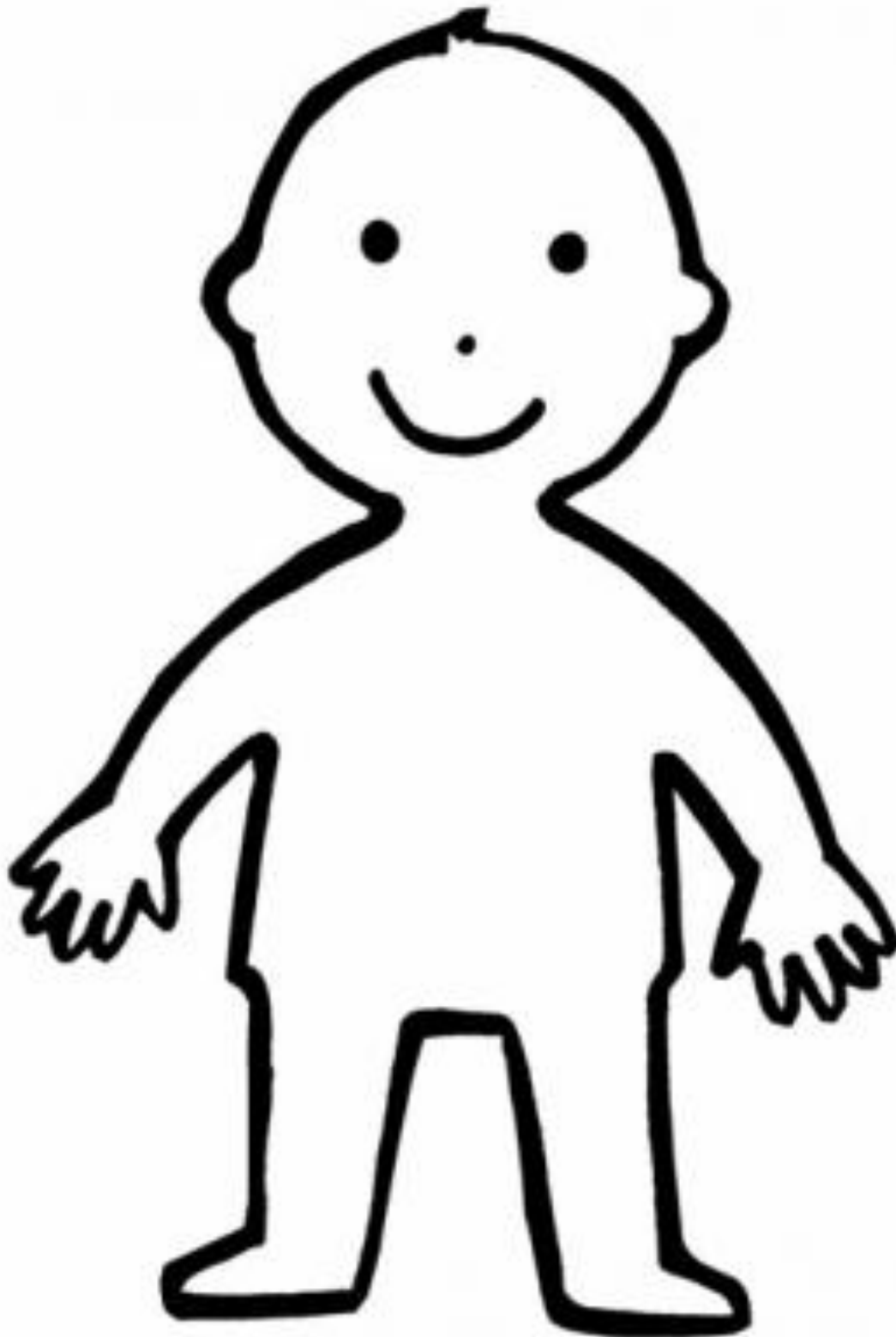
Een steentijdfamilie.

Hoe zagen de hunebedbouwers eruit? Er zijn maar weinig archeologische gegevens. Skeletten uit die tijd laten zien dat de mensen niet groot waren. Een volwassen man werd zo'n 1,65 meter lang en een vrouw amper 1,55 meter. Ook werden ze niet oud, hoogstens 50- 60 jaar. Veel kinderen overleden al op jonge leeftijd. De huid- en haarkleur van de hunebedbouwers is onbekend. Deskundigen denken dat ze niet veel hebben afgeweken van de bevolking van Noord-Europa omstreeks 1900. Dat betekent dat de meesten een lichte huid hadden, blond of bruin haar en blauwe ogen.

Beestenvellen of feestjurken?

Er is bijna niets bewaard van de kleding uit de tijd van de hunebedden. De kleren die de familie in de expositie van het Hunebedcentrum draagt, zijn gereconstrueerd op grond van vondsten uit Europa uit de Nieuwe Steentijd. De mensen droegen veel kleding van bont en leer. In 1991 is in de Alpen het bevroren lichaam gevonden van een man die in dezelfde tijd leefde als de hunebedbouwers. Deze man wordt nu Ötzi genoemd. Hij droeg een hemd, een muts, leren schoenen gevuld met gras en beenkappen van dierenhuid. In Drenthe is een leren schoen gevonden uit de Bronstijd. Verspreid over diverse landen zijn hierr en daar resten van weefsels opgegraven. Die zijn altijd van plantaardig materiaal, zoals boombast en vlas. Hoewel de mensen wel schapen hadden, gebruikten ze geen wol. De familie kan ook heel anders uitgedost zijn geweest. Misschien hadden ze wel tatoeages, piercings, waren ze beschilderd of liepen ze half naakt... Wisten we het maar!

Bronvermelding: Klompmaker, H., Wolters, H., Liewes, B., Tricht, P van., Mulder, I. (april 2007). In het spoor van de hunebedbouwers. Bedum: Profiel Uitgeverij.

www.geoparkdehondsrug.nl

*Dit project is mede mogelijk gemaakt door de Europese Unie, Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling,
het ministerie van EU en het Samenwerkingsverband Noord-Nederland, KOERS NOORD*

Trechterbekers maken van klei

Vakgebied:	Handvaardigheid
Doel leerlingen:	De leerlingen kunnen in eigen woorden vertellen wat een trechterbeker is en waar deze voor gebruikt werd. De leerlingen kunnen aan de hand van de getoonde voorbeeld en het stappenplan zelf een trechterbeker maken van klei.
Tijdsduur:	60 minuten
Materiaal:	<ul style="list-style-type: none"> - Klei en kleibewerkingsmateriaal - Afbeeldingen van trechterbekers
Werkvorm:	Klassikale instructie, individuele verwerking.

Inleiding:

U leest eerst het tweede hoofdstuk voor van het avontuur van Daan.

U kunt een filmpje laten zien over de eerste boeren in Nederland. Dit filmpje gaat over de speciale vorm van pottenbakken in de prehistorie: de trechterbekers. Zo krijgen de leerlingen een idee waarom de trechterbekers gemaakt werden.

http://www.schooltv.nl/beeldbank/clip/20060314_steentijd04

Besprek het filmpje met de leerlingen. Waarom wordt de tijd van hunebedbouwers ook wel de Trechterbekercultuur worden genoemd? Wat vonden de leerlingen het meest opvallend aan het filmpje?

Kunt u de link niet openen kijk dan op www.schooltv.nl/beeldbank en zoek bij de eerste boeren.

Daarna laat u een paar plaatjes zien op het digibord van verschillende trechterbekers. U kunt er ook een paar uitprinten zodat de leerlingen tijdens het kleien een voorbeeld hebben. U kunt de plaatjes vinden bij de achtergrondinformatie van deze les (pag. 11). Hier vindt u ook een paar links, waar u plaatjes kunt vinden.

Kern

De leerlingen maken zelf een trechterbeker.

Het stappenplan voor het maken van een trechterbeker:

Stap 1

Verdeel de klei in 3 even grote stukjes (neem meer stukjes voor een grote beker)
Rol elk stukje klei tot een lange sliert.

Stap 2

Draai de sliert klei in een cirkelvorm op elkaar.
Maak de naden glad met je vinger.

Stap 3

Leg nu de volgende sliert op de klei. Maak de naden glad. Herhaal deze stap net zo vaak totdat alle slierten op zijn.

www.geoparkdehondsrug.nl

Stap 4

Door water te gebruiken kun je de klei mooi glad krijgen.

Stap 5

Druk met je vingers de bovenkant iets naar buiten. De bovenkant is nu wijder dan de bodem. Je hebt nu een trechterbeker.

Stap 6

Met een kleibewerkingsmateriaal kun je vormpjes in je trechterbeker maken.

Achtergrondinformatie

De eerste boeren in Noord-Nederland

Tussen 5000 en 3400 voor Christus veranderde er veel in Noord-Nederland. De mensen ontwikkelden zich van een samenleving van jagers-verzamelaars naar een boerensamenleving. Rond 5000 voor Christus settelden de pottenbakkers zich op een plek, daarna kwam de overgang naar veeteelt en landbouw. Vanuit Noord-Duitsland werden nieuwe technieken en gebruiken overgenomen. Dit is de tijd van de Swifterbandcultuur. De eerste boeren bouwden voor het eerst echt blijvende huizen en legden akkers aan. Ze maakten prachtig versierd aardewerk en bouwden van zwerfstenen indrukwekkende graven voor hun doden, die we nu kennen als hunebedden. Dit gebeurde vanaf ca. 3400 voor Christus. Dit is het verhaal van deze mensen, de eerste boeren in Noord-Nederland: het Trechterbekervolk.

De Trechterbekercultuur

De eerste boeren in Noord-Europa kenden geen schrift. We weten dan ook niet, hoe ze zichzelf noemden. Archeologen spreken van de Trechterbekercultuur of TRB, naar een karakteristieke beker die ze maakten. De oudste sporen van de Trechterbekercultuur zijn gevonden in Sleeswijk-Holstein. Ze dateren uit 4400-4000 voor Christus. In de eeuwen daarna breidde deze cultuur zich uit over een groot deel van Noord-Europa. In Nederland heeft de Trechterbekercultuur bestaan tussen 3400 en 2850 voor Christus. Dat valt binnen de periode die archeologen de Nieuwe Steentijd of het Neolithicum (5000-2000 voor Chr.) noemen. Veel mensen spreken van hunebedbouwers, naar hun monumentale graven van grote stenen.

Bronvermelding: Klompmaker, H., Wolters, H., Liewes, B., Tricht, P van., Mulder, I. (april 2007). In het spoor van de hunebedbouwers. Bedum: Profiel Uitgeverij.

Internetsites waar u meer informatie en illustraties kunt vinden van trechterbekers:

<http://entoen.nu/vensterplaat-hunebedden> klik op de trechterbekers linksonder in beeld.

<http://www.geheugenvannederland.nl/exposities/gvnl-vvn/object.php?nr=1&pic=1>

<http://members.home.nl/jbmeijer/trbeker.htm>

<http://www.cultuurwijs.nl/cultuurwijs.nl/cultuurwijs.nl/i000941.html>

Hunebedden

Vakgebied:	Geschiedenis
Doel leerlingen:	De leerlingen kunnen aan het eind van de les uitleggen waarom en op welke wijze hunebedden werden gebouwd.
Tijdsduur:	45 min.
Materiaal:	<ul style="list-style-type: none"> - filmpje op internet - werkblad - achtergrond informatie hunebedden - lijst met hunebedden in de buurt
Werkvorm:	Klassikaal, de opdrachten kunnen alleen of in tweetallen uitgevoerd worden.

Tip: als inleiding van deze les is het leuk om naar een hunebed te gaan in de buurt. Hier kunt u ook het verhaal van het avontuur van Daan voorlezen dat bij deze activiteit hoort.

Inleiding:

Het verhaal voorlezen van Daan.

Kern:

Na het voorlezen van het verhaal van Daan, gaat u de aflevering van klokhuis kijken over hunebedden.

<http://player.omroep.nl/?afID=13753298>

Kunt u deze link niet openen kijk dan op www.hetklokhuis.nl en typ bij zoeken hunebedden in.

Na de aflevering geeft u de kinderen de werkbladen en kunnen ze die zelfstandig of in tweetallen gaan maken.

U kunt er voor kiezen om de leerlingen de antwoorden op de computer op te laten zoeken, als ze het antwoord niet weten.

Afsluiting:

Als afsluiting bespreekt u de vragen met de leerlingen.

www.geoparkdehondsrug.nl

Dit project is mede mogelijk gemaakt door de Europese Unie, Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling, het ministerie van EU en het Samenwerkingsverband Noord-Nederland, KOERS NOORD

Werkblad hunebedden

Vraag 1: Hoe zijn de grote stenen van de hunebedden in Nederland terecht gekomen?

Vraag 2: Wat is een hunebed?

Vraag 3: Waar staat het grootste hunebed?

Vraag 4: Hoe groot is dit hunebed? (aantal meters in lengte)

Vraag 5: Waarom heet een hunebed een hunebed?

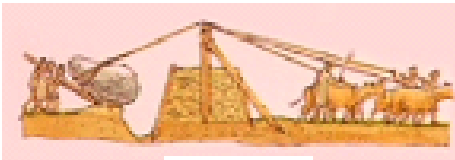
Naam: _____

FOKKE & SUKKE
DOEN GEEN OOG DICHT

Werkblad hunebedden

Knip onderstaande plaatjes uit en plak ze op een leeg blad op goede volgorde.

www.geoparkdehondsrug.nl

*Dit project is mede mogelijk gemaakt door de Europese Unie, Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling,
het ministerie van EU en het Samenwerkingsverband Noord-Nederland, KOERS NOORD*

Werkblad hunebedden

Antwoorden Leerkracht

Vraag 1: Hoe zijn de grote stenen van de hunebedden in Nederland terecht gekomen?

Door het landijs in de een-na-laatste ijstijd. Het landijs heeft de grote stenen meegesleept naar Nederland vanuit Zweden en Finland.

Vraag 2: Wat is een hunebed?

Een stenen grafkamer.

Vraag 3: Waar staat het grootste hunebed?

In Borger, Drenthe. Het betreft het hunebed met nummer D27.

Vraag 4: Hoe groot is dit hunebed? (aantal meters in lengte)

22,5 meter

Vraag 5: Waarom heet een hunebed een hunebed?

Hune= reus en eerder dachten de mensen dat alleen reuzen zulke grote stenen konden tillen en daarom noemden ze het een hunebed.

Goede volgorde van de plaatjes van werkblad 2:

Plaatje 4, Plaatje 3, Plaatje 5, Plaatje 1, Plaatje 2.

FOKKE & SUKKE
DOEN GEEN OOG DICHT

Tekenen met houtskool

U kunt het beste deze les geven nadat u de les over hunebedden hebt gegeven, dit sluit mooi op elkaar aan.

Vakgebied:	Tekenen
Doel leerlingen:	De leerlingen kunnen verschillende technieken van het tekenen met houtskool toepassen in hun tekening.
Tijdsduur:	45 minuten
Materiaal:	<ul style="list-style-type: none"> - A3 papier - Potlood - Houtskool - Plaatjes van hunebedden (voorbeelden)
Werkvorm:	Klassikale instructie en individuele verwerking of instructie op locatie.

Inleiding:

Het verhaal voorlezen van Daan.

Kern:

De leerlingen gaan van houtskool een tekening van een hunebed maken.

Als u eerst de geschiedenisles over hunebedden hebt gegeven kunt u daar met de leerlingen op terugblikken.

Na de terugblik kunt u meteen aan het slag met het maken van een schets van een hunebed.

Als er nog geen les is geweest over hunebedden, kunnen er plaatjes worden gezocht van een hunebed.

U legt uit wat een hunebed is en waarvoor het werd gebruikt.

Tip: Het zou leuk zijn als u met de leerlingen naar een hunebed toe kunt gaan om daar het hunebed te laten schetsen. Op de website www.hunebedden.nl kunt u kijken welk hunebed het dichtst in de buurt van uw school staat. U kunt daarna in de klas de tekening met houtskool laten maken.

De kinderen krijgen een A3 papier en schetsen met potlood een hunebed. Als de schets is goedgekeurd door de leerkracht mag de leerling de tekening verder uitwerken met houtskool. U laat als leerkracht zien welke verschillende technieken u met tekenen met houtskool kunt gebruiken, zie de achtergrondinformatie op pag. 17.

Afsluiting:

Enkele van de gemaakte tekeningen kunt u bespreken met de leerlingen.

De gemaakte tekeningen kunnen in het lokaal opgehangen worden.

Achtergrond informatie

Technieken houtskool:

De arceer techniek.

Bij de arceer techniek, de naam zegt het al, breng je de houtskool arcerend aan. Je kunt dit met dikke felle lijnen doen, of heel fijntjes met dunne lijntjes. Wil je een vlak donkerder maken dan moet je er nogmaals overheen arceren, maar niet in dezelfde richting. Zou je dit wel doen, dan kleur je uiteindelijk je hele vlak zwart en zit het dus echt "dicht". Een heel donker vlak bestaat dus uit heel veel lijnen, in diverse richtingen over elkaar heen aangebracht.

Gearceerde vormen

De poetsstechniek.

Bij de poetsstechniek veeg je met je vinger, of een doekje de aangebrachte houtskool weer gedeeltelijk weg. Door dit wegvegen of poetsen ontstaan er toonwaarden. Wil je een plek donkerder dan breng je gewoon nog wat houtskool aan wat je vervolgens weer uitwrijft. Je moet niet je handen tussendoor schoonmaken, want dan blijft het houtskool aan je schone vingers zitten in plaats van op het papier en zal de plek dus lichter worden. Met de poetsstechniek kun je hele zachte toonovergangen maken.

Gepoetste vormen

Natuurlijk kun je de poets en de arceer techniek ook combineren. Met de poetsstechniek kun je dan de tonen aanbrengen, en met de arceer techniek de structuur.

Gecombineerde arceer- en poets-techniek

www.geoparkdehondsrug.nl

*Dit project is mede mogelijk gemaakt door de Europese Unie, Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling,
het ministerie van EU en het Samenwerkingsverband Noord-Nederland, KOERS NOORD*

www.geoparkdehondsrug.nl

*Dit project is mede mogelijk gemaakt door de Europese Unie, Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling,
het ministerie van EU en het Samenwerkingsverband Noord-Nederland, KOERS NOORD*

Oplichten.

Oplichten is het verwijderen van aangebracht houtskool of Siberisch krijt.. Je kunt dit met een kneedgum doen, met een plastic gum, maar ook met een schoon doekje of een schone vinger. Je kunt oplichten zowel met de arceertechniek als met de poetstechniek combineren. Let er wel op dat je bij de arceer techniek dept met de kneedgum of je vinger en niet veegt, anders veeg je de lijnen uit.

Oplichten van Houtskool

Bij werken op een met Siberisch krijt zwart gemaakt vel, zul je met een doekje niet zoveel krijt weghalen. Je hebt dan echt een kneedgum en een plastic gum nodig. Als je een plastic gum gebruikt om op te lichten kun je hele scherpe lijnen maken. Ook krijg je met deze gum je papier weer bijna wit.

Communiceren zonder woorden

Vakgebied:	Drama
Doel leerlingen:	De leerlingen kunnen aan het eind van de les communiceren zonder woorden. De kinderen kunnen aan het eind van de les zich duidelijk maken met behulp van bewegingen, zonder daarbij gebruik te maken van woorden.
Tijdsduur:	30 minuten tot 45 minuten.
Materiaal:	<ul style="list-style-type: none"> - Handen en voeten van de leerlingen - Eventueel voorwerpen (verkleedspullen, tassen, paraplu's, berenvacht)
Werkvorm:	Tweetallen

Inleiding:

De les wordt gestart met het verhaal van Daan. Daan komt in een wereld met mensen die een taal spreken die hij niet begrijpt. Herkennen de leerlingen dit? Zijn zij misschien wel eens in een vreemd land geweest waar ze de taal niet verstonden? Op vakantie bijvoorbeeld? Hoe kun je dan toch met andere mensen of kinderen communiceren? Hierbij kunt aandacht besteed worden aan het woord 'communiceren'.

Kern:

Het is leuk om eerst zelf een voorbeeld te laten zien aan de leerlingen.

Bijvoorbeeld: U roept een leerling bij u en die laat u op uw stoel zitten, zonder daarbij te praten.

De leerlingen gaan een rollenspel spelen. Er wordt gewerkt in tweetallen. Ieder tweetal krijgen 2 kaartjes, hierop staan de rollen vermeld. De kaartjes kunnen omgewisseld worden. Er mogen geen woorden gebruikt worden. Zie bijlage voor de kaartjes. Heeft u meer dan 20 kinderen in de klas dan kunt u ook sommige kaartjes 2 keer uitprinten, zodat sommige kinderen dezelfde tekst moeten uitbeelden.

Afsluiting:

Aan het eind van de les laat je een aantal rollenspellen voordoen voor de klas.

<p>Persoon 1:</p> <p>Jij bent je mobieltje vergeten, maar je wilt graag even naar huis bellen. Je wilt graag het mobieltje van de zakenvrouw lenen.</p>	<p>Persoon 2:</p> <p>Raden wat persoon 1 aan je vraagt.</p>
<p>Persoon 1:</p> <p>Je hebt een stuk gelopen en bent erg dorstig. Je ziet een herberg. Je wilt graag wat drinken en ergens zitten voor je rust. Je loopt naar een mevrouw toe om te vragen of ze je kan helpen.</p>	<p>Persoon 2:</p> <p>Raden wat persoon 1 aan je vraagt.</p>
<p>Persoon 1:</p> <p>Je wilt graag vanmiddag gaan zwemmen omdat het mooi weer buiten is. Het lijkt je ook een goed idee om geld mee te nemen voor een ijsje. Dit vertel je zonder woorden aan je vriendje.</p>	<p>Persoon 2:</p> <p>Raden wat persoon 1 aan je vertelt.</p>
<p>Persoon 1:</p> <p>Je bent een zwangere vrouw, je wilt graag geholpen worden omdat je denkt dat het kindje komt.</p>	<p>Persoon 2:</p> <p>Raden wat persoon 1 aan je vraagt.</p>
<p>Persoon 1:</p> <p>Je leeft in de prehistorie en je ziet een jongen die er heel anders uitziet dan jij. Je wilt dat hij je helpt met vuur maken, want dat lukt jou niet.</p>	<p>Persoon 2:</p> <p>Raden wat persoon 1 aan je vraagt.</p>
<p>Persoon 1:</p> <p>Je hebt Daan en je hebt heel veel honger. Je gaat een hunebedbouwer vertellen zonder woorden dat je zo'n honger hebt en hem vragen of hij iets te eten voor je heeft.</p>	<p>Persoon 2:</p> <p>Raden wat persoon 1 aan je vraagt.</p>
<p>Persoon 1:</p> <p>Je bent gevallen en hebt een schaafplek. Vraag iemand zonder woorden of hij/zij een pleister heeft.</p>	<p>Persoon 2:</p> <p>Raden wat persoon 1 aan je vraagt.</p>
<p>www.geoparkdehondsrug.nl</p>	

<p>Persoon 1:</p> <p>Je wilt iemand wat laten zien. Je moet ervoor zorgen dat iemand met je meekomt.</p>	<p>Persoon 2:</p> <p>Raden wat persoon 1 aan je vraagt.</p>
<p>Persoon 1:</p> <p>Je bent heel erg boos, omdat iemand wat van jou kapot gemaakt heeft.</p>	<p>Persoon 2:</p> <p>Raden wat persoon 1 aan je vraagt.</p>
<p>Persoon 1:</p> <p>Je wilt met iemand een spelletje doen. Vraag hem of haar dat zonder woorden.</p>	<p>Persoon 2:</p> <p>Raden wat persoon 1 aan je vraagt.</p>

Vakgebied:	Muziek
Doel leerlingen:	De leerlingen kunnen zelf muziek maken met behulp van materialen uit de natuur of hun eigen lichaam. De leerlingen kunnen een notenschrift lezen. Ze koppelen het teken aan een klank.
Tijdsduur:	30 tot 45 minuten.
Materiaal:	<ul style="list-style-type: none"> - Notenschrift voor elk groepje leerlingen één regel (de regel aantal keren kopiëren zodat elke leerling het notenschrift goed kan zien) - Voor elk groepje 2 takken - Voor elke groepje 2 stenen (keitjes)
Werkvorm:	Klassikale uitleg, daarna in groepjes.

Inleiding:

Begin met het voorlezen van het verhaal van Daan.

Kern:

U vraagt aan de leerlingen of zij een idee hebben waar de hunebedbouwers vroeger muziek mee konden maken. Wij gaan vandaag ook muziek maken zonder instrumenten van nu.

Laat de materialen zien aan de klas. (De stenen, de takken, je handen en je mond)

Bij ieder 'instrument' hoort een teken.

Gebruik de muzikeregels voor het digibord om alle tekens te oefenen met de leerlingen.

U vraagt bij elk teken wat ze daarbij zouden kunnen doen?

Zie bijlage: notenschrift voor de beschrijving van de verschillende tekens. Laat de leerlingen elk teken een paar keer oefenen.

Als u alle tekens hebt gehad deelt u de stenen en stokken uit. Elk groepje krijgt 2 stenen en 2 stokken.

Voor het teken van de stok en de steen moeten de leerlingen samenwerken. De leerling met de stok slaat op de steen van de andere leerling.

Als u alle tekens hebt gehad dan gaat u met de kinderen de muzikeregels oefenen.

Tel eerst met de kinderen mee. 1,2 1,2 1,2 enz.

Als het dan goed gaat, laat u het proberen zonder mee te tellen.

U wijst alleen de tekens op het bord aan.

Verdeel de klas in groepen van maximaal 6 leerlingen.

Tip: u kunt het beste de tafelgroepjes in de klas gebruiken.

Laat iedere groep een andere regel oefenen. Zie de bijlage voor de muzikeregels.

Daarna laat je het per groepje spelen en de anderen letten op. Als iedereen is geweest laat u twee groepen tegelijk spelen op hetzelfde ritme. Zo kunt u het opbouwen tot de hele klas tegelijk speelt.

Afsluiting:

Laat de leerlingen zelf een muzikeregels bedenken in de groepjes of individueel. Laat een paar groepjes hun regel voordoen.

Tip: Als de leerlingen niet alle noten meer weten kunt u het overzicht van de noten op het digibord laten zien. Als u geen digibord hebt kunt u de lijst ook uitprinten op A3 formaat en in de klas hangen.

Bijlage: Notenschrift

Voorbeelden:

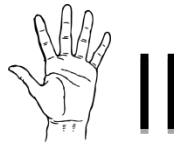
2x klappen in je handen

2 x klappen op je benen

1 x klap in je hand en 1x klap op je been

2 tellen oeh zeggen

2 tellen neuriën

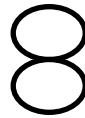
2 x met 2 takken op elkaar slaan

2 x met 1 tak op een steen slaan

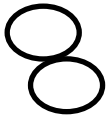

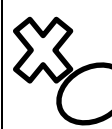

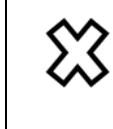
2x met 2 stenen tegen elkaar slaan

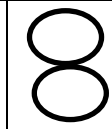

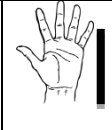
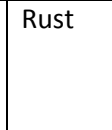

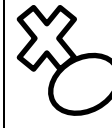

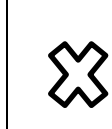
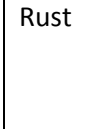

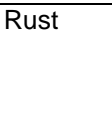

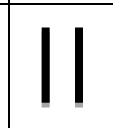

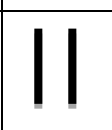

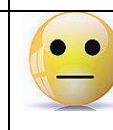
2 x stampen met je voeten

Bijlage: Muziekregel voor op het digibord om te oefenen

								
---	---	---	---	---	---	---	---	---

Verschillende muziekregels voor de leerlingen.

								
			Rust			Rust		
				Rust				
		Rust					Rust	
		Rust			Rust			
	Rust							

Vakgebied:	Geschiedenis/taal
Doel leerlingen:	De leerlingen kunnen aan het eind van les uitleggen hoe de hunebed bouwers leefden. De leerlingen gebruiken de gegeven informatie om een eigen stripverhaal te maken.
Tijdsduur:	45 minuten tot 60 minuten.
Materiaal:	<ul style="list-style-type: none"> - Trechterbeker(s)(of illustraties zie handvaardigheid les trechterbeker maken van klei) - Praatplaat van entoen.nu. - Eventueel vacht/kleding, bessen.
Werkvorm:	Klassikaal en individuele verwerking

Inleiding:

De les begint met het avontuur van Daan.

Na het verhaal laat u een filmpje zien over de eerste boeren van Nederland. U vertelt vooraf aan de leerlingen dat dit filmpje gaat over de hunebedbouwers (de eerste boeren in Nederland).

Klik op de link hieronder om naar het filmpje te gaan.

http://www.schooltv.nl/beeldbank/clip/20060314_steentijd04

Doet de link het niet ga dan naar www.schooltv.nl/beeldbank en typ bij zoek: de eerste boeren, mensen in de steentijd. Zoek dan de clip met deze titel en ondertitel.

Kern:

U bespreekt ook de praatplaat met de leerlingen. Wat zie je op de plaat? Wat is het verschil tussen vroeger en nu? Wat is Daan allemaal tegengekomen? Klik op de link hieronder om naar de praatplaat te gaan.

<http://www.entoen.nu/hunebedden/beeld-en-geluid/vensterplaat-hunebedden#beeld>

Doet de link het niet ga dan naar www.entoen.nu en klik op hunebedden. Hier vindt u de interactieve verhaalplaat.

Voor meer informatie over de hunebedbouwers kijk bij de achtergrondinformatie achter deze les.

Tip: u kunt ook per tafelgroepje een vel papier uitdelen waar u de woorden vroeger en nu op laat schrijven en dan gaan ze per groepje brainstormen over wat hadden ze vroeger en wat hebben ze nu?

Daarna laat u de uitkomsten op het digibord schrijven.

Laat de kinderen een stripverhaal maken over hoe de mensen vroeger leefden met behulp van de informatie die ze deze les hebben gekregen. U kunt de leerlingen zelf een stripverhaal laten maken, maar u kunt ook gebruik maken van het leeg stripverhaal. Het lege stripverhaal vindt u bij de bijlage van deze les. Het mooiste is als u de tabel selecteert en in een nieuw word-bestand opent en dan de afdrukstand verandert in liggend.

Afsluiting:

Laat de leerlingen samenvatten wat ze geleerd hebben deze les. Hoe leefden de hunebedbouwers vroeger en wat zijn de verschillen met hoe wij leven?

U kunt een paar leerlingen uitkiezen die hun stripverhaal mogen voorlezen en laten zien voor de hele klas.

www.geoparkdehondsrug.nl

Achtergrondinformatie

De hunebedbouwers: Trechterbekercultuur

Hunebedbouwers worden ook wel de Trechterbekercultuur genoemd, omdat ze bekertjes van klei maakten in de vorm van een trechter. Het volk is vooral bekend van de mooie stenen graven (de hunebedden), maar maakten ook prachtige vuurstenen bijlen en bijzonder versierd aardewerk. Trechterbeker lijkt niet op wat wij onder een beker verstaan, al zal er zeker uit gedronken zijn. Het is een pot met een enigszins trechtervormige hals die door een scherpe knik wordt gescheiden van de buik.

De boeren nemen rond 3.400 v. Chr. De gebruiken over van de hunebedbouwers uit Denemarken, maar de Nederlandse hunebedbouwers vormen een geheel eigen groep.

De eerste boeren: de hunebedbouwers

In het Zuiden van Nederland leefden vanaf 5500 voor Chr. al boeren met wat kennis over gewassen, huisdieren en aardewerk. Dit zijn de eerste boeren op Nederlands grondgebied. In Noord-Nederland wonen ook al mensen die op kleine schaal aardewerk maken en vee houden (de "Swifterbantcultuur"). Langzaam nemen zij de neolithische gebruiken over. Pas vanaf 3.400 v. Chr. is er sprake van een echte fulltime boerengemeenschap met de Trechterbekercultuur.

De hunebedbouwers settelden zich op vaste woonplaatsen. Ook verbouwde men gewassen (akkerbouw) en hield men dieren (veeteelt). De hunebedbouwers gebruikten een graafstok en een ploeg (voortgetrokken door ossen). Het belang van de visvangst en jacht nam af, want de akkers waren een vaste bron voor voedsel. Toch bleven ook de hunebedbouwers jagen, vissen en verzamelen. In Drenthe woonden ongeveer 2.000 – 3.000 hunebedbouwers. Hunebedbouwers waren boeren en vermoedelijk verbouwden ze graan, bonen, erwten en vlas op hun akkers. Langs de bosranden graasde het vee: varkens, schapen, geiten en koeien.

Hoe zagen de hunebedbouwers eruit?

In het Hunebedcentrum staat een familie van hunebedbouwers. Deze personen zijn nagemaakt, de familie zou er zo uitgezien kunnen hebben. Mannen werden vaak niet ouder dan 35 - 45 jaar. Vrouwen overleden vaak op nog jongere leeftijd. De hunebedbouwers zagen er niet veel anders uit dan wij, maar waren wel kleiner: tussen de 155- 165 centimeter. De mensen zullen een lichte huid hebben gehad met blond of bruin haar en blauwe ogen. Over de kleding in de steentijd is weinig bekend, maar we weten wel dat er sieraden werden gemaakt. In hunebedden zijn kralen gevonden van barnsteen, git en zelfs koper. De hunebedbouwers droegen kleren van leer, bont en plantaardige materialen. De schoenen waren waarschijnlijk gemaakt van leer, hout en boombast. Over wol beschikten de hunebedbouwers niet.

In en om het "dorp"

De hunebedbouwers hadden een heel specifieke voorkeur voor de locatie van hun nederzetting: op gemakkelijk bewerkbare, droge, maar redelijk vruchtbare zandgrond, niet te ver van water. De Hondsrug was een gebied wat aan deze voorkeur voldeed. Een hoge zandrug met goed bewerkbare grond en voldoende water in de omgeving.

www.geoparkdehondsrug.nl

Dit project is mede mogelijk gemaakt door de Europese Unie, Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling, het ministerie van EU en het Samenwerkingsverband Noord-Nederland, KOERS NOORD

Voor zover ze in de gelegenheid waren om hunebedden te bouwen legden ze die graven, een symbool van hun bezit van het land, vermoedelijk in de nabijheid van hun nederzetting: in sommige gevallen slechts enkele honderden meters verderop. Rond de nederzetting werd bos verwijderd om plaats te maken voor akkers. Langs de bosranden was het jachtterrein. De grootte van de dorpen zijn moeilijk na te gaan. In het buitenland zijn dorpen gevonden bestaande uit circa drie boerderijen.

Huizen

Het is moeilijk om bij een hunebed het dorp van de bouwers aan te wijzen. In Drenthe zijn nog geen huizen van hunebedbouwers gevonden. Door bodemvorming zijn de sporen niet meer zichtbaar of tot nu toe niet herkend. Huizen zijn te herkennen aan fragmenten van potten en vuursteenafval. In Duitsland en Denemarken zijn wel huizen gevonden. Vandaar dat er toch een goed beeld is te geven van hoe de huizen er hebben uitgezien. Het dak van riet of stro wordt gedragen door houten palen. De wanden zijn gemaakt van vlechtwerk om palen heen waarover een laag klei(leem) wordt aangebracht. Een driedeling lijkt het handigst te zijn geweest met in het midden een haard en de andere woongedeelten zullen als slaapvertrek of opslagruimte hebben gediend. Als bed hebben hunebedbouwers vachten, stro, hooi of bladeren gebruikt. Van de inrichting is helaas niets overgebleven.

Waar geloofden de hunebedbouwers in?

De gedachten van de hunebedbouwers zijn natuurlijk niet te achterhalen. Maar het vinden van offers, meestal aan de rand van waterrijke plekken, wijst op een geloof in hogere machten. De offers bestaan uit potten met voedsel erin, bijlen en botten van dieren. Het offeren speelde naar alle waarschijnlijkheid dus een belangrijke rol in het leven van de hunebedbouwers.

Bronvermelding: Lemmers, N.M. (2009) Alles over hunebedden & hunebedbouwers. Borger: www.hunebedcentrum.nl

Leeg stripverhaal:

www.geoparkdehondsrug.nl

*Dit project is mede mogelijk gemaakt door de Europese Unie, Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling,
het ministerie van EU en het Samenwerkingsverband Noord-Nederland, KOERS NOORD*

Muurtekening maken op een behangrol

Vakgebied:	Handvaardigheid
Doel leerlingen:	De leerlingen weten dat mensen er in de prehistorie nog geen schrift bestond. En dat er werd gecommuniceerd met tekeningen. De leerlingen kunnen dit zelf toepassen in hun eigen muurtekening.
Tijdsduur:	45 minuten tot 60 minuten.
Materiaal:	<ul style="list-style-type: none"> - Behangrol die u in de klas heeft hangen - Voorbeelden muurtekeningen - Wasco (In plaats van wasco kunt u ook kleurpotloden gebruiken) - Grijs potloden
Werkvorm:	Klassikaal en individuele verwerking.

Inleiding:

Als inleiding begint de les met het verhaal van Daan.

Kern:

U legt uit dat er muurtekeningen werden gemaakt om te communiceren. De mensen in de prehistorie hadden nog geen schrift zoals wij dat kennen: het alfabet. In plaats van letters gebruikten de mensen in de prehistorie tekeningen om elkaar dingen duidelijk te maken. In Nederland zijn geen rotstekeningen gevonden, maar in het buitenland wel.

Er staan heel veel voorbeelden op internet van muurschilderingen. Deze kunt u via een digitaal schoolbord laten zien als voorbeeld.

U kunt zoeken op google bij afbeeldingen door een van deze woorden in te typen:

- Prehistorische rotstekeningen
- Prehistorische muurschilderingen
- Prehistorische rotsschilderingen

De leerlingen gaan nu zelf een muurschildering maken.

De kinderen maken eerst een schets op een stuk papier en bedenken wat ze over willen brengen aan de andere leerlingen.

Ze laten hun schets eerst aan u zien en daarna zoeken ze een plekje op de behangrol, uit om hun muurtekening te maken. De behangrol hangt dan al in het lokaal.

Ze mogen kleurtjes gebruiken, om hun tekening te verduidelijken.

Afsluiting:

De leerlingen vertellen aan de klas wat ze hebben getekend. De andere leerlingen gaan raden wat deze leerling over wil brengen.

Hij/zij zegt of het klopt. Klopt het niet, dan legt de leerling zelf uit wat hij/zij over wilde brengen.

Lessen op locatie

Hoe maakten ze vroeger vuur?

Vakgebied:	Natuur
Doel leerlingen:	De leerlingen laten ervaren hoe er eerder vuur werd gemaakt en ze te laten beseffen hoe makkelijk het is om nu vuur te maken.
Tijdsduur:	30 tot 45 minuten.
Materiaal:	<ul style="list-style-type: none"> - Vervoer naar het Hunebedcentrum - Verhaal van Daan Bij hunebedcentrum: vuurstenen, plaatje van vuurstenen en filmpje (schooltv.nl/beeldbank) van hoe vuur werd gemaakt zonder aansteker of lucifers
Werkvorm:	Op locatie in groepjes

Tip:

Deze les kunt u het beste koppelen aan de andere lessen die u bij het Hunebedcentrum wilt uitvoeren. U kunt hiervoor contact opnemen met mevrouw N. Lemmers van het Hunebedcentrum in Borger. Hier kunt u een afspraak maken om met uw klas langs te komen.

Inleiding:

De inleiding kunt u het beste in de klas al doen. Zo kunt u het digibord gebruiken voor het filmpje. Als inleiding begint de les met het verhaal van Daan.

Leg uit dat met vuurstenen vuur gemaakt kan worden. Laat een vuursteen met een stukje pyriet of markasiet zien. (echte stenen of een plaatje op het digibord)

Als u die twee stenen tegen elkaar ketst, ontstaan er vonken. Vroeger maakte men vuur door de stenen op elkaar te ketsen met een stukje van een tondelzwam of met verbrand linnen. Als er een klein vlammetje brandde werd het vuur verder aangewakkerd met stukje riet of schilfers hout. Laat voor de duidelijkheid nog een filmpje zien, waarin te zien is hoe men eerder vuur maakte.

Kern:

In het Hunebedcentrum te Borger is het mogelijk om te laten zien hoe vuur gemaakt wordt. De leerlingen worden begeleid door een medewerker van het Hunebedcentrum. De leerlingen zien hoe vuur wordt gemaakt met vuursteen en markasiet of pyriet. Ze ervaren hoe het maken van vuur d.m.v. vuurstenen eruit ziet.

Afsluiting:

Besprek samen met de leerlingen hoe vuur in de prehistorie werd gemaakt. Hoe wordt vuur nu gemaakt?

Is er een groot verschil tussen vuur maken in de prehistorie en vuur maken nu?

Wat zijn de verschillen?

Merken de kinderen op dat het eerder veel moeilijker was om vuur te maken?

Hoe maakten ze vroeger hun eten klaar?

Vakgebied:	Kookles
Doel leerlingen:	De leerlingen ervaren hoe er eerder gekookt werd.
Tijdsduur:	30 minuten tot 45 minuten.
Materiaal:	<ul style="list-style-type: none"> - Waterkoker, pannetje of kookstel van school om te laten zien - Blik soep - Vervoer naar het Hunebedcentrum - Verhaal van Daan
Werkvorm:	Op locatie

Tip: Dit kunt u goed combineren met het vuur maken.

Inleiding:

Als inleiding begint de les met een verhaaltje over Daan.

Kern:

In de prehistorie was koken niet zo makkelijk als nu. Nu zet je een pannetje op het gasfornuis en het water wordt warm. Of nog makkelijker, je zet de waterkoker aan.

Kunnen de kinderen een aantal verschillen noemen tussen het koken van eerder en van nu? Hoe denken ze dat dat eerder ging? Duurde dat langer? Of juist niet?

Houd een gesprek met de kinderen hierover.

De kinderen gaan naar het Hunebedcentrum te Borger.

Daar gaan ze met een medewerker van het centrum zelf eten maken op de manier hoe ze dat vroeger deden.

Zo zien de kinderen met hun eigen ogen hoe het eerder ging en hoe makkelijk het nu gaat.

De kinderen maken samen met de begeleider een soepje warm.

Afsluiting:

De kinderen eten het soepje op.

Kunnen de kinderen in eigen woorden uitleggen hoe er in de prehistorie werd gekookt?

Naspelen van het verhaal van Daan

Vakgebied:	Drama
Doel leerlingen:	de leerlingen leren spel op basis van betekenisvolle situaties en verhalen.
Tijdsduur:	60 minuten
Materiaal:	<p>Voor de mensen in het verhaal:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kleding die ze vroeger droegen (Deze kleding is aanwezig bij het Hunebedcentrum in Borger) - Het huis van de hunebedbouwers die bij het Hunebedcentrum staat. (zoals dat er toen uitzag) <p><u>Zelf meenemen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Berenmasker en een nepbondjas - Grote afstandsbediening - Mobiele telefoon (hoef niet echt te werken) - De verschillende verhalen van Daan die u al een keer heeft voorgelezen
Werkvorm:	Op locatie in groepjes

Deze les kunt u ook op school uitvoeren. U moet er dan alleen voor zorgen dat u beschikt over de juiste verkleedspullen.

Inleiding:

Er wordt niks voorgelezen. Deze les gaat namelijk over het verhaal dat al eens is voorgelezen. Wel belangrijk is om samen met de leerlingen eerst terug te kijken op het verhaal (karakters, voorwerpen, onderwerp, gebeurtenissen etc.) voordat er wordt begonnen met spelen. U geeft elk groepje een onderdeel van het verhaal van Daan. Elk groepje gaat een ander deel van het verhaal uitspelen. Bijvoorbeeld: Een groepje gaat het begin verhaal naspelen. Een ander groepje gaat het verhaal naspelen die bij de rekenles hoort. Weer een ander groepje gaat het verhaal naspelen van de handvaardigheid les kleding van toen en nu. Zo verdeelt u de verhalen over de groepjes leerlingen.

Kern:

Laat de leerlingen in groepjes het verhaal van Daan en Olivier naspelen. Elk groepje laat je een ander deel van het verhaal na spelen.

De leerlingen krijgen te horen welk stuk van het verhaal ze moeten naspelen. Ze gaan dit als groepje oefenen.

Er wordt voor elke karakter in het verhaal een leerling uitgekozen (beer, Daan, moeder Daan, vreemde man etc.).

Na het oefenen gaan ze de juiste kleding zoeken voor hun eigen personage. De kleren voor de beer moeten doorgegeven worden, omdat deze in veel stukjes voorkomt.

Daarna gaat u met de leerlingen naar buiten waar het verhaal opgevoerd gaat worden. Voor het mooiste beeld kunt u het uitvoeren bij het prehistorisch huis dat u vindt tegenover het museum.

Bij slecht weer kunt u het ook binnen uitvoeren.

Alle andere leerlingen zijn publiek.

U kunt er voor kiezen om het verhaal voor te lezen en dat de leerlingen het uitbeelden, maar u kunt de leerlingen ook zelf laten spelen met tekst.

www.geoparkdehondsrug.nl

Stenden
university

Afsluiting:

Na elk stukje vraag je even kort aan de andere leerlingen wat er heel goed gegaan is en wat er misschien de volgende keer wat beter kan.

Na alle stukjes ga je de spullen weer netjes opruimen.

www.geoparkdehondsrug.nl

*Dit project is mede mogelijk gemaakt door de Europese Unie, Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling,
het ministerie van EU en het Samenwerkingsverband Noord-Nederland, KOERS NOORD*

Speurtocht Hunebedcentrum

Vakgebied:	Vakoverstijgend
Doel leerlingen:	De leerlingen kunnen de verschillende opdrachten uitvoeren a.d.h.v. de eerdere informatie en de informatie uit de omgeving.
Tijdsduur:	60 minuten
Materiaal:	op papier: Plattegrond die bij het hunebed ligt, Werkbladen voor de kinderen die u van te voren uit moet printen (per groepje 1 werkblad), smartphones die u bij het Hunebedcentrum kunt ophalen om te gebruiken (per groepje 1) potloden/pennen om de antwoorden op te schrijven.
Werkvorm:	Op locatie in groepjes van 5 á 6 leerlingen.

Inleiding:

Het verhaal van Daan voorlezen.

Een speurtocht met verschillende opdrachten.

Kern:

Maak een link tussen de activiteit en het verhaaltje. Daan en beer wisten de weg even niet meer. Tegenwoordig kan dat bijna niet meer. Je hebt plattegronden, navigatiesystemen, routebeschrijvingen en op bijna elke hoek van de straat staat er wel een bord die je de weg kan wijzen. Nu is het aan de kinderen om ook een route te lopen zonder de weg kwijt te raken. De leerlingen gaan met behulp van de plattegrond een speurtocht lopen bij de omgeving van het Hunebedcentrum.

Ze hebben hiervoor een smartphone nodig, omdat de vragen achter de qrcodes staan. Ook moeten ze met een smartphone verschillende foto's maken.

Afsluiting:

De antwoorden van de opdrachten worden bij terugkomst gezamenlijk besproken. Het groepje met de meeste goede antwoorden is het winnende groepje en krijgt hiervoor een beloning (wat dat precies wordt laten we nog even open).

1° QR bordje:

Hallo leerlingen,

Daan begon zijn avontuur bij het hunebed, net zoals jullie. Loop naar het hunebed voor het volgende bordje.

2° QR bordje bij het hunebed

Opdracht: Maak een foto van het hunebed.

Hoe lang is het hunebed? (Doe het op de manier zoals de mensen vroeger deden)

3° bordje vlakbij open veldje

Opdracht : Prehistorie-tikkertje (denk aan tv-tikkertje)

Spelregels:

1 kind is de tikker en hij wil graag zoveel mogelijk woorden verzamelen over de prehistorie. Als de tikker op je af komt moet je met je armen en benen gespreid gaan staan en een woord uit de prehistorie noemen voordat hij de kans krijgt om je te tikken.

www.geoparkdehondsrug.nl

*Dit project is mede mogelijk gemaakt door de Europese Unie, Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling,
het ministerie van EU en het Samenwerkingsverband Noord-Nederland, KOERS NOORD*

4^e bordje bij de keientuin:

Opdracht: Maak een foto van 5 verschillende keien.

Schrijf op hoe deze keien heten.

5^e bordje bij het graanhutje:

Opdracht: Maak een foto van het hutje.

Schrijf het antwoord op: Waar is het hutje voor bedoeld? Waarom staat het op palen?

www.geoparkdehondsrug.nl

*Dit project is mede mogelijk gemaakt door de Europese Unie, Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling,
het ministerie van EU en het Samenwerkingsverband Noord-Nederland, KOERS NOORD*

6^e bordje bij het standbeeld van Oek:

Opdracht: Maak een foto van Oek.

Schrijf het antwoord op: Wie is Oek en waarom staat er hier een standbeeld van hem?

7^e bordje bij de boerderij:

Opdracht: Maak een foto van de boerderij.

Schrijf op van welke materialen de boerderij is gemaakt.

Stenden
university

8^e bordje bij de oertuin:

Schrijf het antwoord op: Wat wordt er verbouwd in de oertuin?

Als jullie alle antwoorden hebben opgeschreven, mogen jullie teruglopen naar het beginpunt.

www.geoparkdehondsrug.nl

*Dit project is mede mogelijk gemaakt door de Europese Unie, Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling,
het ministerie van EU en het Samenwerkingsverband Noord-Nederland, KOERS NOORD*

Werkblad speurtocht

Namen: _____

1. Het hunebed is _____ meter lang.

2. Namen van de keien:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

3. Oek is

Er staat een standbeeld van Oek omdat,

4. De boerderij is gemaakt van

5. Er worden _____ verbouwd in de oertuin.

www.geoparkdehondsrug.nl

*Dit project is mede mogelijk gemaakt door de Europese Unie, Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling,
het ministerie van EU en het Samenwerkingsverband Noord-Nederland, KOERS NOORD*

Werkblad speurtocht antwoorden

1. Het hunebed is **22** meter lang
2. Namen van de keien:
De antwoorden zijn te vinden in de keientuin. Meerdere antwoorden mogelijk.
3. Oek is **een jongetje. Hij is een kind van de hunebedbouwers.**

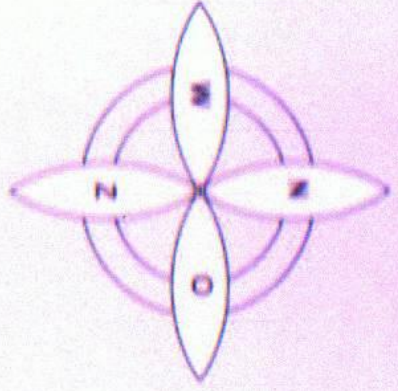
Er staat een standbeeld van Oek omdat, **hij hier in de tijd van de hunebedbouwers heeft geleefd.**

4. De boerderij is gemaakt van **stro, leem, klei, takken en boomstammen.**
5. Er worden **gewassen uit de prehistorie** verbouwd in de oertuin

www.geoparkdehondsrug.nl

Dit project is mede mogelijk gemaakt door de Europese Unie, Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling, het ministerie van EU en het Samenwerkingsverband Noord-Nederland, KOERS NOORD

Borger centrum

www.geoparkdehondsrug.nl

Dit project is mede mogelijk gemaakt door de Europese Unie, Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling, het ministerie van EU en het Samenwerkingsverband Noord-Nederland, KOERS NOORD

Spelen en knutselen met materialen uit die tijd

Vakgebied:	Handvaardigheid
Doel leerlingen:	De leerlingen zien, voelen, ruiken de materialen waar ze vroeger veel gebruik van maakten. De leerlingen maken met deze materialen voorwerpen die ze vroeger ook maakten om het leven makkelijker te maken.
Tijdsduur:	60 minuten tot 90 minuten.
Materiaal:	Alle materialen die aanwezig zijn in het gebouw naast het museum. Het zaaltje met tafels en stoelen naast het hokje met materialen kan gebruikt worden voor de kinderen om te zitten en te werken.
Werkvorm:	Op locatie

Inleiding:

Het verhaal van Daan wordt voorgelezen.

Kern:

De leerlingen gaan onder begeleiding van de leerkracht en de vrijwilligers vanuit het Hunebedcentrum verschillende voorwerpen maken en andere leuke dingen doen. De materialen zijn allemaal al aanwezig in een aparte ruimte in het Hunebedcentrum. De leerlingen worden in groepjes verdeeld van 8-10 leerlingen.

Afsluiting:

De leerkracht praat met de leerlingen na over wat ze hebben gemaakt, welke materialen ze hebben gezien/ gebruikt en hoe ze het hebben ervaren. Een aantal voorwerpen en materialen kunnen worden laten zien of gedemonstreerd worden. Alles wat ze hebben gemaakt mag worden meegenomen naar huis.

Grondsoorten

Vakgebied:	Aardrijkskunde
Doel leerlingen:	De leerlingen kunnen uitleggen wat voor grondsoorten er in het Hondsruggebied aanwezig zijn en waarom. In deze les kunnen verschillende grondsoorten aan bod komen, zand, keileem, etc. De leerlingen kunnen zelf verschillende lagen nabootsen met door de leerkracht aangeboden materiaal.
Tijdsduur:	45 minuten
Materiaal:	<ul style="list-style-type: none"> - Informatie over verschillende grondsoorten in het Hondsruggebied - Informatie Over hoe de mensen nu nog kunnen ontdekken waar huizen hebben gestaan in die tijd - Glazen jampotglazen (voor elke leerling 1) - Verschillende kleuren stoepkrijt met zout
Werkvorm:	Op locatie

Inleiding:

Het verhaal voorlezen van Daan.

Kern:

Maak een link tussen het onderwerp van de les en het verhaaltje. Alle huizen in die tijd bestonden onder andere uit hele grote balken die diep in de grond werden gezet. Maar, hoe weten wij dat eigenlijk? Daar waren wij zelf toch niet bij? Dat kan je ontdekken, door goed naar de grond te kijken. De leerlingen krijgen eerst door middel van beeldmateriaal op de computer of het digibord en door informatie die de leerkracht overbrengt, van alles te horen over verschillende grondsoorten. Hierbij wordt ook aandacht besteed aan hoe ze aan die grondsoorten konden zien dat er ergens palen in de grond hebben gezeten voor de houten huizen die ze in de prehistorie bouwden.

Vervolgens gaan de leerlingen zelf aan de slag.

Ze krijgen allemaal een jampotglas en verschillende kleuren krijt. Vervolgens gaan ze (met mooi weer buiten) het krijt langs een tegel of een steen halen zodat je een soort poeder krijgt. De leerlingen moeten er voor zorgen dat er steeds verschillende kleuren boven op elkaar komen, met minimaal 4 verschillende kleuren. Dus bijvoorbeeld eerst geel dan roze vervolgens groen en tot slot blauw.

Als dat allemaal is gelukt mogen de leerlingen een potlood in het potje met krijt doen en vlak langs het glas helemaal naar de bodem duwen. Nu kunnen de leerlingen zien wat onderzoekers ook zien op plekken waar vroeger huizen hebben gestaan, maar dan met mooiere kleurtjes.

Afsluiting:

Er wordt nog even nagepraat over de informatie die de leerlingen hebben gekregen en wat ze hebben gedaan en gezien tijdens de opdracht met het stoepkrijt.

Tot slot wordt er een plekje in de klas uitgezocht waar de potjes nog even een tijdje kunnen staan.

Eind opdracht

Muurkrant maken

Vakgebied:	Vakoverstijgend
Doel leerlingen:	De leerlingen kunnen de informatie verwerken en samenvatten die ze de afgelopen tijd hebben opgedaan. De leerlingen kunnen door middel van samenwerken een muurkrant maken.
Doel leerkracht:	We toetsen of de leerlingen de stof voldoende hebben begrepen en wat er is blijven hangen.
Tijdsduur:	Hoe lang de leerlingen nodig hebben.
Materiaal:	<ul style="list-style-type: none"> - computers - Scharen - Lijm - Gekleurd karton - Potloden of stiften
Werkvorm:	In groepjes van 2,3 of 4 kinderen kan u een muurkrant laten maken. Dit ligt aan de grootte van u klas en aan de mate waarin de leerlingen kunnen samenwerken. U kunt er ook voor kiezen om deze opdracht individueel te laten maken.

Inleiding:

Het verhaal voorlezen van Daan.

Kern:

Muurkrant aan het eind van het project

Aan het eind van het project laat u de groepjes een muurkrant maken over het project. De leerlingen kiezen zelf uit, waar ze over willen schrijven en maken daar een muurkrant van.

Als u wilt voorkomen dat de muurkranten allemaal op elkaar lijken, kunt u de onderdelen van de lessen die u heeft gegeven ook verdelen over de groepjes leerlingen. U krijgt dan een groepje dat een muurkrant maakt over de hunebedden, het andere groepje maakt een muurkrant over de kleding van toen en nu en weer een ander groepje maakt een muurkrant over de hunebedbouwers, enz.

Muurkrant na elk onderdeel

U kunt er ook voor kiezen om na elk onderdeel de leerlingen een stukje te laten maken over het onderdeel wat u net hebt behandeld. Bijv. als u de les hebt gedaan over de hunebedbouwers, dat ze daarna een stukje schrijven over de hunebedbouwers en daar een plaatje bij zoeken.

Zo krijgt de krant steeds meer vorm en is hij aan het eind van het project af.

Afsluiting:

Muurkrant presenteren

Als alle groepjes de muurkranten klaar hebben, gaan de leerlingen hun muurkrant presenteren aan de rest van de klas. Ze gaan dan vertellen wat er op de muurkrant staat en waarom ze daarvoor hebben gekozen.

www.geoparkdehondsrug.nl

Achtergrond informatie:

Wat is een muurkrant?

Eigenlijk is het precies wat het woord zegt: een krant aan de muur. Het is dus geen poster of affiche, want dat is meestal maar één groot blad met een paar grote opvallende zaken erop.

Hoe ziet een muurkrant eruit?

Een muurkrant bestaat uit één of meerdere grote vellen, waarop allerlei afbeeldingen en teksten geplakt, getypt of geschreven zijn.

Bedenk voor je muurkrant een titel. Deze komt helemaal midden boven aan te staan.

Net zoals in een krant moeten boven de stukken tekst vette koppen staan.

Een mooie muurkrant staat net zoals een echte krant in kolommen.

Zorg dat tussen de kolommen steeds evenveel ruimte zit.

Let op dat er niet te veel lege plakken zijn. Lege plekken kun je bijvoorbeeld opvullen met mooie afbeeldingen of andere teksten.

Je kunt uit tijdschriften, reisgidsen en kranten heel veel spullen gebruiken voor een muurkrant.

www.geoparkdehondsrug.nl

*Dit project is mede mogelijk gemaakt door de Europese Unie, Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling,
het ministerie van EU en het Samenwerkingsverband Noord-Nederland, KOERS NOORD*

Bijlage

Lijst met Hunebedden:

<ul style="list-style-type: none"> • Hunebed D1 bij Steenberg. 	<ul style="list-style-type: none"> • Hunebed D7 bij Schipborg.
<ul style="list-style-type: none"> • Hunebed D2 bij Westervelede. 	<ul style="list-style-type: none"> • Hunebed D8 bij Annen.
<ul style="list-style-type: none"> • Hunebed D3 bij Midlaren. 	<ul style="list-style-type: none"> • Hunebed D9 bij Annen.
<ul style="list-style-type: none"> • Hunebed D4 bij Midlaren. 	<ul style="list-style-type: none"> • Hunebed D10 bij Gasteren.
<ul style="list-style-type: none"> • Hunebed D5 bij Zeijen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Hunebed D11 bij Anloo.
<p>www.geoparkdehondsrug.nl</p>	

<ul style="list-style-type: none"> Hunebed D6 bij Tynaarlo. 	<ul style="list-style-type: none"> Hunebed D12 bij Eext.
<ul style="list-style-type: none"> Hunebed D14 bij Eext 	<ul style="list-style-type: none"> Hunebed D20 bij Drouwen
<ul style="list-style-type: none"> Hunebed D15 bij Loon 	<ul style="list-style-type: none"> Hunebed D21 bij Bronneger
<ul style="list-style-type: none"> Hunebed D16 bij Balloo 	<ul style="list-style-type: none"> Hunebed D22 bij Bronneger
<ul style="list-style-type: none"> Hunebed D17 bij Rolde 	<ul style="list-style-type: none"> Hunebed D23 bij Bronneger
<ul style="list-style-type: none"> Hunebed D18 bij Rolde 	<ul style="list-style-type: none"> Hunebed D24 bij Bronneger

geoparkdehon

<ul style="list-style-type: none"> • Hunebed D19 bij Drouwen 	<ul style="list-style-type: none"> • Hunebed D25 bij Bronneger
<ul style="list-style-type: none"> • Hunebed D26 bij Drouwen 	<ul style="list-style-type: none"> • Hunebed D32 bij Odoorn
<ul style="list-style-type: none"> • Hunebed D27 bij Borger 	<ul style="list-style-type: none"> • Hunebed D34 bij Valthe
<ul style="list-style-type: none"> • Hunebed D28 bij Borger 	<ul style="list-style-type: none"> • Hunebed D35 bij Klijndijk
<ul style="list-style-type: none"> • Hunebed D29 bij Borger 	<ul style="list-style-type: none"> • Hunebed D36 bij Valthermond
<ul style="list-style-type: none"> • Hunebed D30 bij Exloo 	<ul style="list-style-type: none"> • Hunebed D37 bij Valthermond
<p>www.geoparkdehondsrug.nl</p>	

<ul style="list-style-type: none"> Hunebed D31 bij Exloo 	<ul style="list-style-type: none"> Hunebed D38 bij Emmen
<ul style="list-style-type: none"> Hunebed D39 bij Emmen 	<ul style="list-style-type: none"> Hunebed D45 bij Emmen
<ul style="list-style-type: none"> Hunebed D40 bij Emmen 	<ul style="list-style-type: none"> Hunebed D46 bij Emmen
<ul style="list-style-type: none"> Hunebed D41 bij Emmen 	<ul style="list-style-type: none"> Hunebed D47 bij Emmen
<ul style="list-style-type: none"> Hunebed D42 bij Emmen 	<ul style="list-style-type: none"> Hunebed D49 bij Schoonoord
<ul style="list-style-type: none"> Hunebed D43 bij Emmen 	<ul style="list-style-type: none"> Hunebed D50 bij Noord-Sleen
<p>www.geoparkdehondsrug.nl</p>	

<ul style="list-style-type: none"> • Hunebed D44 bij Emmen 	<ul style="list-style-type: none"> • Hunebed D51 bij Noord-Sleen
<ul style="list-style-type: none"> • Hunebed D52 bij Diever 	<ul style="list-style-type: none"> • Hunebed D54 bij Havelte
<ul style="list-style-type: none"> • Hunebed D53 bij Havelte